

Törvénytörvényészi ki tolmácsolás az Amerikai Egyesült Államokban és Európában

Kálmánné Horváth Bea

A nyelvi és kulturális különbségek áthidalására hivatott törvénytörvényészi tolmácsolás szerepe nagymértékben különbözik az Amerikai Egyesült Államokban és Európában a szokásjogi és polgárjogi rendszerek különbségeiből fakadóan. Írásomban a törvénytörvényészi tolmácsolás jelenlegi helyzetének feltárását követően a két jogi rendszert tekintem át, majd rátérek a törvénytörvényészi tolmácsolás feladatkörének meghatározására, és annak mélyrehatóbb elemzésére Holly Mikkelson cikke alapján.

1. Bevezetés

A népek nagy olvasztótégelyeként ismert Amerikai Egyesült Államokban a nemzeti sokszínűség, a különleges, angolszász szokásjogon alapuló jogi rendszer következtében a törvénytörvényészi tolmácsolás tevékenysége nagymértékben különbözik a más országokban működő törvénytörvényészi tolmácsolás szerepkörétől.

Az utóbbi években komoly erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy az Egyesült Államokban működő jogi rendszer és igazságszolgáltatás még inkább hozzáférhető legyen a szélesebb nyilvánosság számára, de ugyanakkor az újabb és újabb bevándorlási hullámok eredményeként olyan emberek is vetődnek Amerika partjaira, akiknek kulturális normái jelentősen eltérnek az USA normáitól. Az angol nyelv ismeretének hiánya mellett az emigránsok közül sokan csak kis mértékben vagy egyáltalán nem részesültek szervezett oktatásban. Éppen ezért az amerikai törvénytörvényészi tolmácsolásnak meglehetősen nehéz teljesíteni a küldetését azzal a gyorsasággal és pontossággal, amit a szakma megkövetel, azaz áthidalni a tatóngó szakadékot az eltérő kultúrák és nyelvek között.

Holly Mikkelson, 1976 óta működik hivatásos törvénytörvényészi tolmácsolás és fordítóként. Széles körű szakmai tapasztalatával számos egyesületben járul hozzá a törvénytörvényészi tolmácsolás helyzetének előrelendítéséhez az Amerikai Egyesült Államok területén.¹ Az ő cikke alapján mutatom be a törvénytörvényészi tolmácsolás jelenlegi helyzetét, valamint a törvénytörvényészi tolmácsolás szokásjogi és civiljogi rendszerekben betöltött eltérő szerepét.

2. Történeti áttekintés és a törvényszéki tolmácsolás jelenlegi helyzete

A törvényszéki tolmácsolás története a 17. századig nyúlik vissza: Colin és Morris 1682-ből és 1820-ból két olyan bírósági pert említ, melyeken tolmácsolás folyt (Colin és Morris 1996 In: Mikkelson 2003a). Vízválasztóként az 1945–46-os Nürnbergi pert említhetjük, amikor olyan berendezést használtak, amely lehetővé tette a szimultán tolmácsolást. Világszerte számos tolmácsiskola fémjelzi a professzió népszerűségét, gyors elterjedését. Először Európában, majd Észak-Amerikában és Ausztráliában, valamint az utóbbi időben Ázsiában, Latin-Amerikában és Afrikában jelentek meg tolmácsok képzésére létrejött intézmények. Azonban az európai iskolák elsősorban konferenciatolmácsok képzésére szakosodtak, úgy ahogy először Észak-Amerikában is történt, ahol nem létezett hivatalos keretek között zajló törvényszéki tolmácsképzés mindaddig, amíg a kormányzati szervek meg nem határozták az elvárható szakmai tudás szintjét a törvényszéki tolmácsok számára.

Az Egyesült Államokban a tolmácsolás minőségére irányuló első szabályozásra akkor került sor, amikor 1978-ban elfogadták a szövetségi bíróságok törvényszéki tolmácsairól szóló rendeletet (Gonzalez et al. 1991). Ez azt követelte, hogy a szövetségi bíróságokon dolgozó spanyol tolmácsok minősítő vizsga letételével adjanak számot tudásukról. Ehhez hasonlóan aztán Ausztrália, majd Kanada is állított fel szakmai követelményeket, és tette szükségessé a minősítő vizsga megszerzését. A szövetségi bíróságokat követve még számos USA-beli állam határozott meg minősítési követelményeket a törvényszéki tolmácsok számára. 1995-ben megalakult az Állami Bíróságok Nemzeti Központja, mely konzorciumot hozott létre, hogy közös pénzalapot létesítsenek a tolmácsképzés és vizsgáztatás finanszírozása céljából (NCSC – *National Centre for State Courts*, 1999). Jelenleg 15 állam tartozik a konzorciumhoz, és 11 nyelvből vizsgáztatnak (spanyol, arab, kanton, haiti-creol, hmong, ilocano, koreai, laoszi, lengyel, orosz és vietnámi).² A szövetségi bírósági rendszer ezzel szemben csak 3 nyelvből tanúsítja a tolmácsokat (spanyol, navajo, haiti-creol), és körülbelül 750 tolmács rendelkezik szövetségi bizonyítvánnyal.³

A szakmai egyesületek megjelenése és gyors elterjedése további jele annak, hogy a törvényszéki tolmácsolás hivatásszerű foglalkozássá növi ki magát. Az első ilyen, törvényszéki tolmácsokat összefogó szervezet 1971-ben alakult Kaliforniai Törvényszéki Tolmácsok Egyesülete (CCIA – *California Court Interpreters Association*) néven, mely kulcsfontosságú szerepet játszott az első okleveles vizsga kialakításában 1979-ben (www.ccia.org). Ezután számos szervezet jött létre: 1978-ban New Yorkban megalapították a Törvényszéki Tolmácsok és Fordítók Egyesületét (CITA – *Court Interpreters and Translators Association*), mely 1988 óta Törvényszéki Tolmácsok és Fordítók Nemzeti Egyesülete néven működik tovább (NAJIT – *National Association of Judiciary Interpreters and Translators*) (www.najit.org). Jelenleg egyre több tagállam rendelkezik önálló szakmai egyesülettel, mint például az AIA (*Arizona Interpreters Association*) vagy a CIAO (*Court Interpreters Association of Oregon*).

Sok országban viszont még nem szabályozzák jelentős mértékben, hogy kik láthatják el a törvényszéki tolmács feladatait. Vannak államok, ahol a közszolgálati fordítók azok, akik végezhetik a tolmácsolást a bíróságon, annak ellenére, hogy nem vettek részt semmiféle tolmácsképzésben. A legtöbb esetben a bíróság döntésére bízzák a tolmácsok kijelölését. Az Egyesült Királyságban például a Közszolgálati Tolmácsok Nemzeti Regiszterének listájából választanak. Továbbá az sem követelmény, hogy a törvényszéki tolmácsok vizsgát tegyenek. A Kanadában és az Egyesült Királyságban indított minősítő programokat nem államilag szabályozzák, így a szakmai szervezetek feladata azok kialakítása és irányítása. Az Egyesült Királyságban a Fordítók és Tolmácsok Intézete (ITI – *Institute of Translators and Interpreters*), amely mind a törvényszéki, üzleti és konferencia-tolmácsokat képviseli, bonyolítja le a minősítő vizsgákat többféle szakterületen. Annak ellenére, hogy nem létezik még olyan törvény, amely szabályozná az ITI által tesztelt tolmácsok alkalmazását, a szervezet jelentős erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a bíróságok ilyenfajta szabályozásokat fogadosítsanak az Egyesült Királyság egész területén (Mikkelson 2003a).⁴

Egészen mostanáig a tolmácsképző intézetek sem fektettek túl nagy hangsúlyt a törvényszéki tolmácsolásra, sőt mi több, nem is szerepelt a tantervben. Bár egyes európai konferenciatolmács-képző iskolák indítottak egy-egy kurzust a törvényszéki tolmácsolásról, de egyik intézmény sem adott belőle diplomát. A Nemzetközi Tanulmányok Montereyi Intézete (*Monterey Institute of International Studies*) volt az első olyan intézmény, mely képesítést nyújtó tanfolyamot indított (www.miis.edu). Az első intézmény, ahol diplomát is lehetett szerezni, a South Carolinában található Charlestoni Egyetem volt 1996-ban. 1998-ban már legalább hat egyetem kínált lehetőséget arra, hogy törvényszéki tolmácsképzést, illetve diplomát szerezzenek a hallgatók. A szervezetek és oktatási intézmények együttműködésére vonatkozóan a NAJIT tett jelentős előrelépéseket. Megalapította azt a tudományos társaságot (*Society for the Study of Translation and Interpretation* – 1999), amely a fordítás és tolmácsolás tanulmányozását tűzte ki célul, és egyben eszközként szolgál arra, hogy támogassa a törvényszéki tolmácsképzést, tesztfejlesztést és kutatói munkát (Mikkelson 2003a).

A törvényszéki tolmácsok számos szakmai szervezethez csatlakozhatnak, melyek évente szerveznek konferenciákat, továbbképző szemináriumokat. Számos újság, folyóirat szentel figyelmet a törvényszéki tolmácsolásra, a *Forensic Linguistics* című folyóirat kizárólag ennek a szakterületnek szenteli oldalait.

A rövid történeti áttekintésben láthattuk, hogy a törvényszéki tolmácsolás egyre inkább kitüntetett szerepet kap világszerte, mindazonáltal az Amerikai Egyesült Államokban sem történik tényleges, állami szintű beavatkozás a diszciplína területén. Ahogy változik az ország demográfiai képe, úgy lesznek egyre inkább jelen a tolmácsok a bíróságokon, ami azt jelenti, hogy a jogi szakma fokozatosan hozzászokik ahhoz, hogy hatékonyan együtt dolgozzon a tolmácsokkal annak érdekében, hogy az angolul nem beszélők nyelvi szükségleteit kielégítsék.

3. A törvényszéki tolmács szerepe az Amerikai Egyesült Államokban

Az Egyesült Államokban, ahol az angolszász szokásjog érvényesül az igazságszolgáltatásban, a törvényszéki tolmácsok gyakorlatát erőteljesen befolyásolja a bírósági tárgyalások akkuzatórikus, orális és nyilvános jellege, valamint az esküdtszék jelenléte. Mikkelson mellett Gonzalez és munkatársai (1991), valamint Berk-Seligson (1990) is vizsgálták a tolmács szerepét az egyesült államokbeli büntetőjogi eljárások folyamán (Mikkelson 2003b). Megállapították, hogy az akkuzatórikus, tanúkat megszólaltató tárgyalás, – melyen az ügyvédek megpróbálják meggyőzni a laikus személyekből álló esküdtszékot, hogy az ítéletet hozzon a vádlott ügyében, – egy színházi előadásá válik, ahol a tolmács a színésztársulat egyik tagja, és az ügyvédek kísérletet tesznek arra, hogy a tolmácsolást rendezőként manipulálják. A nehézség abban rejlik, hogy a tolmács nem kapja meg a színdarab forgatókönyvét, ellenben elvárják tőle, hogy kiválóan improvizáljon. Az esküdtszéki tagok feladata az, hogy értékeljék a törvény megvilágításában bemutatott bizonyítékokat, amelyeket a bíró magyaráz, és döntést hozzanak az ügy megoldása érdekében. A tolmács befolyásolhatja az esküdtszék véleményét a tanúról, mivel minden, amit az esküdtszék hall az angolul nem beszélő tanútól, a tolmácson keresztül szűrődik át. Ezáltal látszólag jelentéktelen nyelvi elemek, mint például egy szünet vagy egy igealak képes befolyásolni az ítéletet.⁵ A fent említett szerzők szemléltették továbbá azt is, hogy a tolmácsok garantálják a vádlott jogát a megfelelő jogi eljáráshoz azáltal, hogy biztosítják „jelenlétét” oly módon, hogy esetét teljes egészében szimultán tolmácsolják. A „nyelvi jelenlét” fogalmát 1974-ben vezették be, ami annyit jelent, hogy a vádlott nem lehet jelen a tárgyaláson, ha nem érti az eljárás nyelvét (Mikkelson 2003b).⁶ Itt megjegyzi Mikkelson, hogy egy kétnyelvű ügyvéd kijelölése nem elegendő a nyelvi jelenlét biztosítására (Mikkelson 2003b).⁷

4. A szakmai felelősség és az erkölcsi magatartás szabályozására irányuló intézkedések az Egyesült Államokban

A törvényszéki tolmácsok iránti bizalom mértéke, valamint felelősségük nagysága szükségessé teszi egy olyan etikai szabályrendszer felállítását, amely egyben vezeti és védi őket munkájuk során.

A legtöbb törvényhozó testület bizonyos irányelveket követ, amelyek meghatározzák a tolmács magatartását a tárgyalóteremben. Ilyen például az Egyesült Államok Bíróságainak Közigazgatási Irodája által kiadott szabályzat az Egyesült Államok hivatali tolmácsainak szakmai felelősségére vonatkozóan (*Code of Professional Responsibility of the Official Interpreters of the United States Courts*), amely minden, a szövetségi bíróságokon tevékenykedő törvényszéki tolmácsot érint (Mikkelson 2003c).⁸

A Törvényszéki Tolmácsok és Fordítók Nemzeti Egyesületének (NAJIT) etikai kódexe, valamint Mikkelson elemzése alapján vegyük sorba egy ilyen szabályzat rendelkezéseit (Mikkelson 2003c). Az első pont a tolmácsolás pontos-

ságára, szabatosságára vonatkozik. A tárgyalás elején a törvényszéki tolmácsok esküt tesznek arra, hogy a legjobb tudásuk szerint, jól és pontosan tolmácsolnak. A forrásnyelvi szöveg minden egyes elemét hozzáadás, elhagyás, egyszerűsítés vagy szépítés nélkül kell közvetíteni. Más szóval, meg kell tartani az eredeti szöveg hangnemét és regiszterét, még akkor is, ha az nem oda illő, sértő vagy értelmetlen. Mikkelson a Szakmai Felelősség Mintaszabályzatának (*Model Code of Professional Responsibility*) bevezetését idézi, mely tartalmazza, hogy számos olyan ember is megjelenik a bíróság előtt, aki számára részben, vagy teljes egészében lehetetlenné válik a bírósági eljárásban való részvétel a korlátozott angol nyelvtudás, illetve beszéd vagy halláskárosodás következtében (Hewitt 1995: 199 In: Mikkelson 2003c). Lényeges, hogy ez a kommunikációs korlát megszűnjék, amennyire csak lehetséges, azért, hogy ezek az emberek ugyanolyan eséllyel induljanak, mint a hasonló helyzetben lévő személyek, akik számára nem létezik ilyen korlát. Ezt a gondolatot az alábbi lábjegyzet kíséri: „Egy angolul nem beszélő ember ugyanannyit legyen képes megérteni, mint az ugyanolyan műveltségű és intelligenciájú angolul beszélő embertársa” (Hewitt 1995: 199 In: Mikkelson 2003c). Mikkelson azt a magyarázatot fűzi ehhez, hogy ha a vádlott egy analfabéta törzsvezér Laosz hegyvidékéről, ugyanannyit kellene megértenie, mint amennyit egy analfabéta, földrajzilag izolált egyesült államokbeli lakos felfogna – ami talán nem túl sok. A tolmács feladata tehát az, hogy egy angolul nem beszélő ember is ugyanolyan elbánásban részesüljön, mint az az átlagos ember, aki érti a hétköznapi angol nyelvet. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a tolmácsnak nem kötelessége biztosítani a vádlott számára azt, hogy megértse magát az eljárást (Mikkelson 2003c).

A jegyzőkönyv számára készülő tanúvallomás tolmácsolásakor a tolmács köteles megőrizni az információ minden egyes elemét, melyet az eredeti szöveg tartalmaz oly módon, hogy az a legnagyobb mértékben megközelítse a szó szerinti formát,⁹ ahogy azt az angol nyelv stílusa, szintaxisa és nyelvtana engedi. A szöveg tolmácsolat változatának tartalmaznia kell az összes szünetet, önkorrekcziót, tétovázást és érzelmet, amint közvetíti azokat a hangnem, a megfelelő szó kiválasztása, valamint intonáció segítségével (Gonzalez et al. 1991 In: Mikkelson 2003c). A szó szerintiség követelménye tehát azt jelenti, hogy a tolmácsnak minden egyes szóról és a forrásnyelvi szöveg minden jelentéshordozó eleméről számot kell adnia. Például egy tanú hezitáló válaszát (*Én, nos, én ... nem tudom, azt hiszem, ... láttam őt ott*) nem csak egyszerűen, tömören közvetíti a tolmács (*Azt hiszem, láttam őt*), hanem híven kell tükröznie minden bizonytalanságot, melyet az eredeti szöveg tartalmaz (Mikkelson 2003c). Gonzalez és munkatársai ennek a nagyfokú pontosságnak az okát abban látják, hogy a tolmács az angol nyelvet nem beszélő vádlott hangja, szócsöve, valamint a tolmács szavai az egyetlen folytonos feljegyzés arról, amit a tanú illetve vádlott mondott. (Gonzalez et al. 1991: 475–76 In: Mikkelson 2003c).

A szabályzat második alapelve a pártatlanság. Mikkelson megállapítja, hogy jelentős veszély rejlik abban, hogy az akkuzatórikus rendszerben dolgozó tolmácsokat a vádlott képviselőjeként tarthatják számon (Mikkelson 2003c). Hewitt szavait idézve „a tolmács mint a bíróság tisztviselője van jelen, és a feladata az, hogy szolgálja a bíróságot és a nyilvánosságot” (Hewitt 1995: 202 In: Mikkelson

2003c). Tehát a tolmácsnak mindenkor semlegesnek és tárgyilagosnak kell maradnia, és fel kell fednie bármilyen nyilvánvaló érdekütközést, például ha szoros kapcsolatban áll az eset bármelyik tagjával, legyen az a vádlott, egy tanú, egy esküdtszéki tag vagy az egyik ügyvéd. A tolmácsnak mindig fenn kell tartania az elfogulatlanság látszatát, és tartózkodnia kell attól, hogy párbeszédet kezdeményezzen bármelyik féllel, és kerülnie kell azokat az arckifejezéseket és testhelyzeteket, amelyek részrehajlásra engednének következtetni.

A titoktartás is az etikai kódex egyik sarkalatos pontja. Amikor egy tolmács az ügyvéd és az ügyfele közötti kommunikáció lebonyolításában segédkezik, nem adhat ki semmiféle információt az ott elhangzottakról.

Számos etikai kódex tartalmazza azt is, hogy a törvényszéki tolmácsok tevékenységi körébe csakis kizárólag a tolmácsolás tartozik bele, tehát nem végezhetnek semmi olyan tevékenységet, amely kívül esik a tolmácsolás tevékenységi körén (például jogi tanácsadás). A tolmácsok gyakran találják magukat olyan helyzetben, amikor meglehetősen nehéz betartani ezt az előírást. Például előfordul, hogy a vádlott, aki senki mással nem tud kommunikálni, csak a tolmáccsal, gyakran tesz fel kérdéseket az esetről, vagy esetleg véleményért, illetve tanácsért folyamodik. Ilyenkor a tolmácsok kísértést érezhetnek arra, hogy válaszoljanak néhány tényszerű kérdésre, vagy elmagyarázzák a jogi szokásokat, különösen azoknak a vádlottaknak, akiket nem képvisel ügyvéd. Viszont az etikai kódex világosan kimondja, hogy ez szigorúan tilos, mivel ez nemcsak a tolmácsolás tevékenységi körén kívül esik, hanem a semlegesség, pártatlanság kívánalmát is sérti.

A szakmai felelősség szabályzatai hangsúlyozzák, hogy a tolmács köteles folyamatosan szinten tartani tudását és fejleszteni tolmácsolási képességét. Ehhez elengedhetetlen, hogy a tolmács lépést tartson a fejlődéssel a jog és más kapcsolódó tudományok területén. A szabályzat továbbá megköveteli a tolmácsolási feladatra való alapos felkészülést, valamint a kollégákkal való jó kapcsolat fenntartását.

Az utóbbi időben számos államban tették kötelezővé a törvényszéki tolmácsigazolványt. Ma már 12 államban szükséges ennek a minősítésnek a megszerzése, és további államok kezdeményezik hasonló törvény meghozatalát, mely előírja, hogy a törvényszéki tolmácsok írásbeli és szóbeli minősítő vizsgák letételével adjanak számot tolmácsolási képességükről, valamint az etikai kódexben foglaltak tudomásulvételéről.

5. A törvényszéki tolmács szerepe Európában

Az 1960-as évektől kezdve Európában is jelentős jogi reformok mentek végbe. Megmaradtak ugyan a civiljog alapvető összetevői, de nagyobb hangsúlyt helyeznek arra, hogy biztosítsák a vádlott jogát az eljárásbeli egyenlőségre. Merryman és Clark nyomán Mikkelson ismerteti és összehasonlítja a szokásjogi és civiljogi rendszerek főbb vonásait (Merryman és Clark 1978 In: Mikkelson 2003b). Egy jellegzetes polgárjogi per túlnyomórészt elszigetelt találkozások, valamint a bíró és a perbeli képviselők között folyó írásbeli kommunikáció sorozata. A szokásjogi eljárásoknak három fő jellemzője van: 1. összevonás,

amely arra utal, hogy az összes bizonyítékot egy tárgyaláson belül mutatják be; 2. azonnali jelleg, amely azt jelenti, hogy a bíró, aki a végleges döntést meghozza, első kézből hallja és látja a bizonyítékokat, ellentétben a civiljogi perekkel, ahol a bíró a tárgyalást megelőzően eskü alatt tett írásbeli nyilatkozatokat olvas; 3. szóbeliség, amely a tárgyaláson élőszóban elhangzó tanúvallomásra utal.

A civiljogi eljárások folyamán a tolmácsnak lehetősége van arra, hogy az írásbeli nyilatkozatokat ő is átolvassa, így felkészülhet a tolmácsolási feladatra. Az amerikai tolmácsokra, ezzel szemben, sokkal erőteljesebb nyomás nehezedik, hiszen ott nincs erre lehetőség, mivel a tárgyalás egyszeri esemény, ahol az esettel kapcsolatos tények egyszerre kerülnek bemutatásra az esküdtszék előtt. Ezzel szemben a civiljogi eljárás hosszadalmasnak tekinthető a tárgyalást megelőzően benyújtott írásos dokumentumok vizsgálata következtében. A tárgyalás anyagát a tolmács inkább „blattolja”, mint spontán tolmácsolja. Az amerikai tolmácsok helyzetét még inkább nehezíti a gyors keresztkérdés-feltevések, és az ezektől függő tanúvallomások szimultán tolmácsolása. Fellebbezés esetén rendkívüli horderővel bír a pontos, szó szerinti szöveggönyv, amit a bírósági jegyző jegyez le. Ellentétben ezzel, mire a civiljogi országokban egy ügy tárgyalásra kerül, számos vitapontot tisztáz a vizsgálat, és a tanúkat csak azokban az ügyekben kérdezik ki, amelyek még megoldásra várnak. A tanúk vallomását nem szakítja félbe az ügyvéd, és nem készül róluk szó szerinti feljegyzés sem. A bíró alkalmasszerűen szakítja félbe a vallomást, hogy összegzéseket diktáljon a tisztviselőnek, aki gyorsírással jegyzi le azokat.

A tanúkat a szokásjogi országokban az ügyvédek faggatják, míg a civiljogi országokban a bíró teszi fel a kérdéseket, amelyeket a védelem és vád ügyvédei előzetesen benyújtanak. Ez nem eredményez spontaneitást, amely a tolmács számára is igen kedvező, hiszen neki is megvan a lehetősége arra, hogy betekintést nyerjen ezekbe a kérdésekbe. Az amerikai tolmácsok panasza jogos: a tárgyalás érzelmileg túlfűtött légkörében a nehézségek mellett nincs meg a lehetőség felkészülni a tolmácsolási feladatra.

6. A tolmácshoz való jog

Tulajdonképpen minden európai államban biztosítják a tolmácshoz való jogot a vádlott számára, aki nem érti az eljárás nyelvét. Erről tanúskodik az Európa Tanács 1950-ben elfogadott Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Egyezményének az igazságszolgáltatáshoz való jogról szóló 6. cikkelye, mely kimondja, hogy a vádlottat olyan nyelven kell tájékoztatni, amit ért, valamint ingyenes tolmácsszolgáltatást kell számára biztosítani, ha nem érti vagy beszéli a bíróságon használt nyelvet. Továbbá kimondja, hogy a vádlott személyesen legyen jelen ügyének tárgyalásakor (Jacobs és White 1996: 122–23 In: Mikkelsen 2003b).

A nehézséget az okozza, hogyan történjék a tolmácsolás: szimultán vagy konszekutív módon, hiszen a kétfajta tolmácsolás között jelentős különbség rejlik a vádlott részvételére vonatkozóan. Szimultán tolmácsolás esetén a tárgyalás egészét közvetíti a tolmács, a konszekutív tolmácsolás esetében viszont csak a tárgyalás bizonyos részeinek összefoglaló tolmácsolását adja. A szimul-

tán tolmácsolás lehetővé teszi a vádlott számára, hogy aktívan részt vegyen a tárgyaláson azáltal, hogy végighallgatja az összes bizonyítékot, ahogy az ott elhangzik, és ha szükséges, értekezik perbeli képviselőjével. A konsekutív összegző tolmácsolás sokkal inkább passzív szerepbe kényszeríti a vádlottat, többnyire csak figyel az eseményeket, és várja, hogy az ügyvéd utólag elmagyarázza. A vádlott passzív szerepe sok országban elfogadott, még oly mértékben is, hogy a vádlott nincs is jelen ügyének tárgyalásakor, ami látszólag ellentmond az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Egyezménye 6. cikkelyének (Mikkelson 2003b).¹⁰

Mikkelson Kabelka (1990) kutatási eredményeit idézi, aki a tolmácsoló jogot elemezte az Egyezmény értelmében, és arra az érdekes következtetésre jutott, hogy nem követelmény a teljes bírósági akta lefordítása a vádlott nyelvére, valamint a teljes tárgyalás szimultán tolmácsolása sem. Jóllehet számos országban az a gyakorlat, hogy szimultán tolmácsolást biztosítanak, feltételezve, hogy a kívánt nyelvi kombinációban vannak tolmácsok, akik képesek szimultán tolmácsolni a tárgyalást; más országokban, ahol ez nem lehetséges, a konsekutív összegző tolmácsolás az elfogadott norma. Például az 1989-es Kamasinski ügyben az Emberi Jogok Európai Bizottsága úgy találta, hogy az osztrák bíróság által kijelölt bilingvis védőügyvéd és a bejegyzett tolmács jelenléte kellően biztosította a 6. cikkelyben rögzített követelményeket (Mikkelson 2003b). Ezen tárgyalás jegyzőkönyve tartalmazza ugyan, hogy a tolmács jelen volt az eljárás során, de nem részletezi, mely állításokat és milyen mértékben közvetítette a tolmács. Kétségtelen, hogy az államügyész által a vád tanúi felé intézett kérdéseket nem tolmácsolták. Ha ez így van, akkor az egyik fél jókora előnyt szerzett a másik féllal szemben, hiszen jelentős hátrányt szenved a vádlott, ha nem érti a tanúvallomást.

Mikkelson azzal magyarázza ezt a problémát, hogy a szimultán illetve konsekutív tolmácsolás lehetősége nagymértékben függ a nyelvpártól, biztosítottak-e azok a nyelvek, amire, illetve amiről a tolmácsolás folyik. A ritkább nyelvek esetében természetesen a konsekutív tolmácsolás az elfogadott és kivitelezhető norma. Driesen (1988, 1989) véleménye szerint az oktatásban fellelhető hiányosságok okozzák azt, hogy néhány nyelvpár esetében a tolmácsok képtelenek teljesíteni a feladatot (Mikkelson 2003b). Legyen az konsekutív vagy szimultán tolmácsolás, a kiváló nyelvi képességek mellett elengedhetetlen a jogi fogalmak ismerete és megértése. A törvény bonyolult jogi nyelvezete nehezen érthető célirányos képzés nélkül, így a legtöbb kétnyelvű, aki megpróbálkozik a törvényszéki tolmácsolással, komoly nehézségekbe ütközik. Számos szerző, köztük Driesen is (Driesen, 1988, 1989; Colin és Morris, 1996; Nicholson és Martinsen, 1997; Gale, 1998) az európai törvényszéki tolmácsok megfelelő képzését szorgalmazza (Mikkelson 2003b). Ez különösen igaz az úgynevezett kisebbségi nyelvekre (az őshonos vagy emigráns kisebbségi csoportok nyelvei) és a kisebb országok nemzeti nyelveire (LLD – *language of limited diffusion*) (Mikkelson 2003b). Ugyanis nem nehéz minősített tolmácsot találni franciánémet vagy olasz–angol nyelvkombinációkban, de például a vietnámi–német vagy szomáli–dán nyelvpárok esetében, ez olyan feladat, mint tűt keresni a szénakazalban.

Európában is jelentős mértékben növekszik a világ minden részéből érkező bevándorlók száma, s ennek következtében nő az igény olyan ritka nyelvi kombinációkra is, melynek biztosítása sok esetben lehetetlen. Emiatt lesznek olyan vádlottak, akiknek a megfelelő jogi eljáráshoz való joga sérül. Ezzel úgy tűnik, hogy azok az emberek mondhatók szerencsésnek, akiket olyan országban tartóztattak le, ahol a szimultán tolmácsolás elfogadott és biztosított, ahol a tolmácsok megfelelő képzésben vettek részt az adott nyelvpárban, és tisztában vannak a tolmácsolással kapcsolatos erkölcsi kötelezettségeikkel; ezáltal garantálják a jogot arra, hogy a peres felek értsék a tárgyalást, és aktívan részt vegyenek saját védelmük érdekében. Az összes többi vádlott a sötétben tapogatózik.

7. A tolmácsszolgáltatás minőségének javítására irányuló intézkedések

Milyen lehetőségek vannak arra, hogy javuljon az európai tárgyalóterekben nyújtott tolmácsszolgáltatások minősége, különös tekintettel a kisebbségi nyelvekre? Az Amerikai Egyesült Államok tapasztalataiból merítve Mikkelson a következő megoldásokat javasolja (Mikkelson 2003b):

7.1. Mérés és minősítés

Az Amerikai Egyesült Államokban számos bíróság minősítő programokat indított, hogy biztosítsák a tolmácsok megfelelő képesítését. Az első ilyen intézményes keretek között zajló program az 1978-ban kiadott Szövetségi Bíróság Tolmácsairól szóló rendelet értelmében indult.

Mikkelson a tolmácsok kvalifikációjának mérését szorgalmazza, és Hewitt (1995) alapelveit idézi, melyek a minőségi tolmácsok kiválasztását célozzák. Véleménye szerint az lenne optimális, ha minden tolmács, akit törvényszéki tolmácsolási feladatra jelöltek ki, képességeire vonatkozóan ellenőrzésen essen át a tárgyalás előtt. Javasolja, hogy a tolmácsok szükséges képességeinek meghatározását olyan egyének végezzék, akik nyelviileg képzettek, és ezáltal képesek kiszűrni a megfelelő szakértelemmel és gyakorlottsággal rendelkező tolmácsokat. Továbbá kijelenti, hogy a tolmácsolásra való alkalmasság mérésének legjobb módja az intézményes keretek között zajló minősítő tesztes. (Hewitt 1995: 89 In: Mikkelson 2003b). A tolmácsolásban való jártasság kritériumainak meghatározása rendkívül nehéz feladat, de a cikk sajnálatos módon nem hivatott támpontokat adni ezen paraméterek felállítására, csupán egy kaliforniai példát hoz arra, hogy milyen súlyos következményekkel járhat egy kidolgozatlan, hibás mérési eszköz alkalmazása, valamint megbízhatatlan irányelvek követése (Gonzalez et al. 1991: 541–543 In: Mikkelson 2003b). Mikkelson megállapítja, hogy a tolmácsolási készségek mérésére szolgáló érvényes és megbízható tesztek megalkotása és alkalmazása valóban fáradságos munka és költséges feladat, amely a hatalmas pénzüsszegeken felül olyan szakértelmet kíván, ami nem mindenütt jelenvaló. Az Amerikai Egyesült Államokban erre a célra hozták létre a már említett konzorciumot, mely pénzalapot biztosít ilyen tesz-

tek összeállítására, valamint az eljárások standardizálására, az egész országra kihatóan. Egy hasonló törekvés Európában sem lenne haszontalan, javasolja Mikkelson (Mikkelson 2003b).

7.2. Tolmácsképzés

A vizsgák sikeres letételének előfeltétele az alapos képzés.¹¹ Ezzel ellentétben az Egyesült Államokban a minősítő vizsgák jelentek meg először, az 1970-es években, a képzési programok pedig csak az 1990-es évek elején indultak be. A képzések hiányának következtében a sikeresen vizsgázók aránya igen alacsony volt. Az 1995-ben alakult konzorcium megpróbálja pótolni a képzési lehetőségekben jelentkezett hiányt azáltal, hogy hétvégi orientációs napokat szervez azokban az államokban, ahol minősítő vizsga várható. A leendő tolmácsok információt kapnak a törvényszéki tolmácsolás gyakorlatának standardjairól, mélyebben megismerkedhetnek a bünvádi eljárás alapjaival és az angol jogi szaknyelv terminusaival, valamint további forrásokról szerezhetnek tudomást, amelyek segítségével fejleszthető a tolmácsolás technikája (Mikkelson és Mintz 1997. In: Mikkelson 2003b).

A tárgyalóteremben zajló tolmácsolás minőségének javítása és a tolmácsképzés előrelendítése Mikkelson szerint államszintű feladat. Gomient és munkatársait idézi, akik megállapítják, hogy az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Egyezményének 6. cikkelye határozottan kötelezi az államokat arra, hogy tolmácsintézményeket hozzanak létre és tartsanak fenn az igazságszolgáltatás megfelelő adminisztrálása érdekében, valamint törvényeket és szabályozásokat fogantossítsanak, melyek biztosítják a bírói eljárások igazságosságát, méltányosságát (Gomien et al. 1996: 157; Mikkelson 2003b).

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a kormányoknak és bírói testületeknek támogatniuk kell a törvényszéki tolmácsok képzését, mérését és minősítését, valamint biztosítaniuk kell a megfelelő munkakörülményeket, hogy azok a peres felek is, akik nem beszélik az ország nyelvét, méltányos igazságszolgáltatásban részesüljenek. Követve a már kifejlesztett, sikeres konferenciatolmácsképző programok modelljét és merítve a bíróságok, szakmai egyesületek, szervezetek, oktatási intézmények által gyűjtött értékes tapasztalatokból, Európa országainak jó esélye van a tolmácsképzést és -minősítést célzó feladatok teljesítésére.

8. Összegzés

Az elemzett cikkekből világosan kirajzolódik, hogy a jog asztalánál folyó tolmácsolás sokkal összetettebb, mint az emberi kapcsolatok más területein. A világszerte tapasztalható nagyfokú bevándorlás következtében megnőtt a befogadó ország nyelvét nem beszélő vádlottak száma, ami a törvényszéki tolmácsok fokozott jelenlétét követeli meg a tárgyalóteremben.

Az 1960-as, 70-es években egyre nagyobb hangsúly tevődött a vádlottak jogaira, összhangban a liberálisabb és az egyenlőségre törekvő társadalmi magatartással. Kialakult az a nézet, hogy a vádlott alkotmányos joga a személyes

jelenlét az eljárás minden szakaszában, és ez a joga sérül, ha a peres fél nem érti az eljárás nyelvét. Ennek következtében a törvény elrendelte a tolmácshoz való jogot a vádlott számára.

Ezen változások eredményeképpen a törvényszéki tolmács szerepe nagymértékben átrendeződött. A tolmács, aki kezdetben másodszereplőként az angolul nem beszélő tanú számára tolmácsolt, most főszerepet kapott a „színdarabban”: a védelem oszlopos tagjaként folyamatos tájékoztatást nyújt a perről, továbbá részt vesz a tanúk kihallgatásában, amivel segíti a vád kivizsgálását, így fontos összekötő kapocsként szolgál a vádlott és a védőügyvéd között. A törvényhozó testületek által létrehozott etikai kódexek szabályrendszerének figyelembevételével megpróbálja elfogulatlanul biztosítani a nyelvi jelenlétet a vádlott számára.

A különböző nyelvek és kultúrák összefonódása következtében még inkább átértékelődik a törvényszéki tolmácsok szerepe. Beyer és Conradsen úgy fogalmaznak, hogy a jogi szövegek fordítása és tolmácsolása nem csupán papírra vetett, illetve elhangzott szavak visszaadása, hanem a meghatározó jogi rendszer és az adott kultúra közvetítése is (Beyer és Conradsen 1995: 146 In: Mikkelson 2003d). Tehát azonfelül, hogy a törvényszéki tolmács segíti a per lefolyását a nyelvi korlátok felszabadításával, a kultúrák közti szakadékot is egyekszik áthidalni.

Azt hihetnénk, hogy a bíróságok komoly figyelmet szentelnek ilyen kulcsfontosságú szereplők képzésére és minősítésére, valamint biztosítják a megfelelő eszközöket munkájuk még tökéletesebb elvégzéséhez. Mikkelson úgy gondolja, hogy sajnálatos módon a legtöbb bíróságon még mindig nem ez a helyzet. Éppen ezért fontosnak bizonyul a törvényszéki tolmácsképzés beemelése a nemzeti kurrikulumba, ahol egyetemi szintű képzés keretében kultúrák közti kommunikációt, nyelvészetet és fordításelméletet, valamint a büntető és polgári peres eljárások alapjait, terminológiát és tolmácsolás technikát tanulnának a hallgatók, hogy majd megfelelő szakértelemmel tudjanak közreműködni az igazságszolgáltatásban.

Irodalom

- Berk-Seligson, S. 1990. *The bilingual courtroom: Court interpreters in the judicial process*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Beyer, V., Conradsen, K. 1995. *Translating Japanese Legal Documents into English: A Short Course*. In Morris, M. (ed.) *Translation and the Law*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Colin, J., Morris, R. 1996. *Interpreters and the legal process*. Winchester, UK: Waterside Press.
- Driesen, C. 1988. The interpreter's job – a blow-by-blow account. In: Picken, C. (ed.), *ITI Conference 2 – Interpreters mean business*. 105-117. London: Aslib London.
- Driesen, C. 1989. Reformer l'interprétation judiciaire. In: *Parallèles, Cahiers de l'École de Traduction et d'Interprétation de l'Université de Genève* – 11 – Automne 1989. 93-98.

- Gale, V. 1998. Community interpreting: The Cinderella of the interpreting profession. Unpublished M.A. thesis, Monterey Institute of International Studies, Monterey, CA, USA.
- Gonzalez, R., Vasquez, V. and Mikkelson H. 1991. *Fundamentals of Court Interpretation: Theory, Policy and Practice*. Durham, NC: Carolina Academic Press.
- Gomien, D., Harris, D. and Zwaak, L. 1996. *Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Hewitt, W. 1995. *Court interpretation: Model guides for policy and practice in the state courts*. Williamsburg, VA: National Center for State Courts.
- Jacobs, F., White, R. 1996. *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Kabelka, G. 1990. *Legal background to court interpreting services*. Bécsben bemutatott kiadatlan tanulmány.
- Merryman, J., Clark, D. 1978. *Comparative law: Western European and Latin American legal systems*. Indianapolis, New York, Charlottesville, VA: Bobbs-Merrill.
- Mikkelson, H., Mintz, H. 1997. Orientation workshops for interpreters of all languages: How to strike a balance between the ideal world and reality. In: Carr, S., Roberts, R., Dufour, A. and Steyn, D. (eds.). *The critical link: Interpreters in the community*. 55–63. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Mikkelson, Holly 2003a. *Court Interpreting at a Crossroads*.
<<http://www.acebo.com/papers/crossr~1.htm>>
- Mikkelson, Holly 2003b. *The Court Interpreter as Guarantor of Defendant Rights*.
<<http://www.acebo.com/papers/guarantr.htm>>
- Mikkelson, Holly 2003c. *Towards a Redefinition of the Role of the Court Interpreter*.
<<http://www.acebo.com/papers/rolintrp.htm>>
- Mikkelson, Holly 2003d. *Awareness of the Language of Law and the Preservation of Register in the Training of Legal Translators and Interpreters*.
<<http://www.acebo.com/papers/leglang.htm>>
- NAJIT Code of Ethics and Professional Responsibilities* <<http://www.najit.org/>>
- Nicholson, N., Martinsen, B. 1997. Court interpretation in Denmark. In: Carr, S., Roberts, R., Dufour, A. and Steyn, D. (eds.). *The critical link: Interpreters in the community*. 259–270. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.

Jegyzetek

¹ Holly Mikkelson honlapja a <www.acebo.com/abtholly.htm> címen található, ahol a szerző életrajzán kívül számos cikket olvashatunk a törvényszéki tolmácsolás tárgy-köréből.

² Az Állami Bíróságok Nemzeti Központja a <www.ncsc.dni.us> címen érhető el.

- ³ Ezekről az adatokról a <www.w3.arizona.edu/~ncitrp> honlap számol be részletebben.
- ⁴ Számos ország törvényszéki tolmácsolási gyakorlatáról olvashatunk a szerző *Towards a Redefinition of the Role of the Court Interpreter* című cikkében.
- ⁵ Virginia Benmaman *Interpreter Issues on Appeal* című cikkében fellebbezett eseteket vizsgál, és arra keresi a választ, milyen szerepe volt ebben a törvényszéki tolmácsnak. (2000) Forrás: www.najit.org
- ⁶ Lásd *Arizona v. Natividad* ügyét: 111 Ariz. 191, 526 P.2d 730, 1974.
- ⁷ Lásd *People v. Chavez* ügyét: 124 Cal. App. 3d 215, 1981.
- ⁸ A szabályzat teljes egészében a *Federal Court Interpreters Manual: Policies and Procedures* című könyvben olvasható (1990).
- ⁹ A szó szerintiség követelményéről részletesebben olvashatunk Holly Mikkelson *Verbatim Interpretation: an Oxymoron* című cikkében.
<<http://www.acebo.com/papers/verbatim.htm>>
- ¹⁰ Lásd például Colozza ítélet, 1985. Gomien és munkatársai, 1996: 191, 193.
- ¹¹ A tolmácsképzésről részletesebben olvashatunk Mikkelson *Awareness of the Language and the Preservation of Register in the Training of Legal Translators and Interpreters* című cikkében <<http://www.acebo.com/papers/leglang.htm>>